fastsætter, tillader, at der tildeles en særlig referencemængde til en producent, som har overtaget en bedrift ved arv eller på lignende måde efter udløbet af en ikke-markedsføringsforpligtelse, som overdrageren havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77.

RETSMØDERAPPORT
i sag C-314/89 *

I — Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

1. *De relevante fællesskabsbestemmelser*

a) Ved Rådets *forordning (EØF) nr. 1078/77* af 17. maj 1977 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger (EFT L 131, s. 1) blev der bl.a. skabt en ordning med ikke-markedsføringspræmier, som skulle ydes enhver mælkeproducent, der forpligtede sig til for en periode af fem år hverken mod vederlag eller vederlagsfrit at afstå mælk eller mejeriprodukter, der stammede fra den pågældendes bedrift (artikel 1 og 2).

b) Ved Rådets *forordning (EØF) nr. 856/84* af 31. marts 1984 om ændring af forordning (EØF) nr. 804/68 om den fælles markedsordning for mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 10) blev der indført en tillægsafgift på de leverede mængder mælk, der overstiger en referencemængde, som nærmere skal fastsættes. Ordningen gennemføres i hver region på medlemsstaternes område efter en af følgende formler (artikel 1):

— Efter formel A skal mælkeproducenter erlægge afgift for de mængder mælk, som de har leveret til en opkøber, og som overstiger en referencemængde, som nærmere skal fastsættes (producentformlen).

— Efter formel B skal opkøbere af mælk eller andre mejeriprodukter (mejerier) erlægge afgift for de mængder mælk, som er leveret af producenter, og som overstiger den referencemængde, som nærmere skal fastsættes. Den opkøber, som skal erlægge afgiften, må kun overvælte denne på de producenter, der har forhøjet deres leverancer, i forhold til de pågældende producenters andel i overskridelsen af opkøberens referencemængde (opkøberformlen).

* Processprog: tysk.

c) De almindelige regler for anvendelsen af tillægsafgiften findes i Rådets *forordning (EØF) nr. 857/84* af 31. marts 1984 om almindelige regler for anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter. I forordningen fastsættes navnlig den i grundforordningen nr. 856/84 nævnte referencemængde, dvs. den mængde, der er fritaget for tillægsafgiften. Denne mængde er som hovedregel lig med den mængde mælk eller mælkeækvivalent, som en producent har leveret (formel A) eller en opkøber har indkøbt (formel B) i kalenderåret 1981 forhøjet med 1% (artikel 2, stk. 1). Medlemsstaterne kan dog bestemme, at referencemængden på deres område er lig med den mængde mælk eller mælkeækvivalent, der er leveret eller opkøbt i kalenderåret 1982 eller 1983, afpasset med en procentsats på en sådan måde, at garantimængden ikke overskrides (artikel 2, stk. 2).

I henhold til artikel 3, 3a, 4 og 4a i forordning nr. 857/84 i den ændrede udgave kan medlemsstaterne tage hensyn til visse særlige forhold ved fastsættelsen af referencemængderne eller tildele særlige eller supplerende referencemængder. Hvad angår nærværende sag, skal der navnlig henvises til den ved Rådets *ændringsforordning (EØF) nr. 764/89* af 20. marts 1989 (EFT L 84, s. 2) indsatte artikel 3a, som lyder således:

»*Artikel 3a*

1. Den i artikel 12, litra c), tredje afsnit, omhandlede producent:

— hvis ikke-markedsførings- eller omstillingsperiode i overensstemmelse med den forpligtelse, der er indgået i henhold til forordning (EØF) nr. 1078/77, udløber efter den 31. december 1983 eller efter den 30. september 1983 i de medlemsstater, hvor mælkeindvejningen fra april til september er mindst dobbelt så stor som fra oktober til marts det følgende år

— som ikke har fået tildelt en referencemængde på de betingelser, der er fastsat i henhold til artikel 5, stk. 4, litra b), og/eller artikel 9, stk. 2, i forordning (EØF) nr. 1546/88, og/eller hvor der er tale om, at præmien er blevet overdraget i henhold til artikel 2 i nærværende forordning

tildeles midlertidigt efter ansøgning indgivet senest tre måneder fra den 29. marts 1989 en specifik referencemængde, på betingelse af at han:

a) ikke har bragt sin virksomhed til ophør som omhandlet i artikel 2, stk. 3 og 4, i forordning (EØF) nr. 1078/77 eller overdraget hele sin mælkebedrift inden udløbet af ikke-markedsførings- eller omstillingsperioden

b) til støtte for sin ansøgning på en for den kompetente myndighed tilfredsstillende måde godtgør, at han er i stand til på sin bedrift at producere en mængde svarende til den ansøgte referencemængde

c) forpligter sig til at sælge mælk eller andre produkter direkte til forbrugeren og/eller at levere mælk til en køber

d) forpligter sig til for så vidt angår den særlige referencemængde ikke at anmode om at blive omfattet af noget program for ophør af referencemængder indtil udgangen af tillægsafgiftsordningen.

2. Den særlige referencemængde er lig med 60% af den mælkemængde eller den mængde mælkeækvivalent, som producenten har leveret eller solgt i de seneste tolv kalendermåneder inden måneden for indgivelsen af ansøgningen om ikke-markedsførings- eller omstillingspræmie, således som denne mængde er fastlagt af den pågældende kompetente myndighed i henhold til artikel 5, stk. 1, litra e), i forordning (EØF) nr. 1391/78, senest ændret ved forordning (EØF) nr. 84/83, og for hvilken producenten ikke har fortabt retten til præmie.

Såfremt producenten har opnået en referencemængde i henhold til artikel 3, nr. 1 og 2, og/eller artikel 4, stk. 1, litra b) og c), nedsættes den særlige referencemængde, der er nævnt i første afsnit i nærværende stk., med denne mængde.

Såfremt producenten har overdraget en del af sin bedrift i løbet af ikke-markedsførings- eller omstillingsperioden,

— er overdragerens særlige referencemængde som fastsat ovenfor lig med 60% af den mængde, for hvilken han har bevaret retten til præmie

— er overtagerens særlige referencemængde som fastsat ovenfor lig med 60% af den mængde, for hvilken der er erhvervet ret til præmie.

3. ...

4. Den del af den særlige referencemængde, som ikke påtænkes udnyttet i en tolvmånedersperiode, kan ikke midlertidigt overdrages som omhandlet i artikel 5c, stk. 1a, i forordning (EØF) nr. 804/68.

Såfremt bedriften sælges eller bortforpagtes tidligst inden udløbet af tillægsafgiftsordningens ottende anvendelsesperiode, føres den særlige referencemængde tilbage til fællesskabsreserven. Såfremt kun en del af bedriften sælges eller bortforpagtes, føres en del af den særlige referencemængde tilbage til fællesskabsreserven. Denne del beregnes i forhold til det solgte eller bortforpagtede foderareal efter nærmere bestemmelser, som skal fastlægges efter fremgangsmåden i artikel 30 i forordning (EØF) nr. 804/68.

5. ...

6. ...«

Der skal endvidere henvises til artikel 7 i forordning nr. 857/84, som har følgende ordlyd:

»*Artikel 7*

1. I tilfælde af en bedrifts salg, bortforpagtning eller overdragelse ved arv overføres den tilsvarende referencemængde helt eller delvis til køberen, forpagteren eller arvingen ifølge betingelser, der skal fastsættes.

2. Ved anvendelse af formel B kan, når en opkøber helt eller delvis træder i stedet for en anden eller flere andre opkøbere, den ham tilkommende årlige referencemængde fastsættes:

— for resten af den løbende periode på tolv måneder, ved helt eller delvis at tage hensyn til referencemængderne i forhold til det resterende tidsrum

— for den følgende periode på tolv måneder, ved helt eller delvis at lægge de referencemængder til grund, som tilkom de opkøbere, han træder i stedet for.

3. Medlemsstaterne kan bestemme, at en del af de pågældende mængder lægges til den i artikel 5 omhandlede reserve.«

d) Artikel 7a i Kommissionens *forordning (EØF) nr. 1546/88* af 3. juni 1988 — om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 (EFT L 139, s. 12), som ændret ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1033/89 af 20. april 1989 (EFT L 110, s. 27) — fastsætter følgende:

»*Artikel 7a*

Den særlige referencemængde, der tildeles på de i artikel 3a i forordning (EØF) nr. 857/84 fastsatte betingelser, overføres i tilfælde af overdragelse af bedriften ved arv eller på anden måde, der kan sidestilles med arv, efter bestemmelserne i artikel 7, første og tredje afsnit, når den producent, der helt eller delvis overtager bedriften, skriftligt forpligter sig til at overholde forgængerens forpligtelser. Artikel 3a, stk. 4, i forordning (EØF) nr. 857/84 gælder fortsat for den således overførte særlige referencemængde.

Ved anvendelse af artikel 3a, stk. 4, andet afsnit, i forordning (EØF) nr. 857/84 underretter producenten i forvejen den kompetente myndighed om sine hensigter, og den pågældende myndighed udsteder et modtagelsesbevis til producenten. Senest en måned efter datoen for modtagelsesbevisets udstedelse bestemmer den kompetente myndighed, hvor stor en mængde der går tilbage til fællesskabsreserven, og underretter i givet fald producenten om, hvor stor en særlig referencemængde der fortsat er tildelt ham.

I sidstnævnte tilfælde beregnes den del, der går tilbage til fællesskabsreserven, i forhold til det solgte eller udlejede foderafgrødeareal som omhandlet i artikel 1, stk. 1, litra d), i forordning (EØF) nr. 1391/78.«

2. *Hovedsagen*

Sagsøgeren i hovedsagen, Siegfried Rauh, driver en mindre landbrugsbedrift, som han som kommende gårdarving (»Hoferbe«)

overtog den 1. januar 1985 i henhold til en med forældrene indgået kontrakt om overdragelse til brug.

Efter at have overtaget bedriften søgte Rauh i 1985 at få tildelt en referencemængde for mælkeproduktion fritaget for tillægsafgift. Han fik afslag på ansøgningen med den begrundelse, at bedriften ikke havde haft nogen mælkeproduktion som følge af en ikke-markedsføringsforpligtelse, der bestod i referenceåret 1983, og at der ikke fandtes bestemmelser om hjælpeforanstaltninger for det tilfælde, at mælkeproduktionen blev genoptaget efter ikke-markedsføringsforpligtelsens ophør.

Det fremgår af sagen, at det var sagsøgerens forældre, der i sin tid havde påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen, idet de mod betaling af en ikke-markedsføringspræmie havde forpligtet sig til ikke at markedsføre mælk eller mejeriprodukter for en periode på fem år, der udløb den 21. december 1984.

Efter at det på baggrund af Domstolens domme af 28. april 1988 (sag 120/86, Mulder, Sml. s. 2321; og sag 170/86, Von Deetzen, Sml. s. 2355) ved forordning nr. 764/89 var blevet anerkendt, at de producenter, hvis ikke-markedsføringsperiode var udløbet efter den 31. december 1983 (dvs. efter det i Forbundsrepublikken Tyskland anvendte referenceår), havde krav på tildeling af en særlig referencemængde, ansøgte sagsøgeren på ny om tildeling af en referencemængde. Den kompetente tyske myndighed afslog ansøgningen med den begrundelse, at Rauh først havde overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden og dermed ikke kunne støtte ret på forordning nr. 764/89.

Sagen ved Finanzgericht München vedrører forvaltningsmyndighedernes afvisning af at tildele sagsøgeren en særlig referencemængde, der i henhold til forordning nr. 764/89 er fritaget for tillægsafgift på mælk.

Da Finanzgericht München er af den opfattelse, at afgørelsen af sagen afhænger af fortolkningen eller gyldigheden af fællesskabsbestemmelserne om tillægsafgift på mælk, har den udsat sagen og i henhold til EØF-Traktatens artikel 177 forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Indebærer artikel 3a i Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984, som affattet ved Rådets forordning (EØF) nr. 764/89 af 20. marts 1989, at også producenter, som først har overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen, erhverver en særlig referencemængde i tilfælde af arv eller arvelignende overdragelse af mælkebedriften?

2) Såfremt spørgsmål 1 besvares benægtende:

Er Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984, som affattet ved Rådets forordning (EØF) nr. 764/89 af 20. marts 1989, gyldig, for så vidt som producenter, der først

har overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen, i tilfælde af arv eller arvelignende overdragelse af mælkebedriften ikke erhverver en særlig referencemængde?«

I grundene til forelæggelseskendelsen har den forelæggende ret anført, at artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 857/84, som affattet ved forordning nr. 764/89, efter rettens opfattelse også giver mulighed for tildeling af en særlig referencemængde til en gårdarving, der først har overtaget bedriften efter udløbet af omstillings- eller ikke-markedsføringsperioden. For det tilfælde, at bestemmelsen skal fortolkes således, at den ikke giver mulighed herfor, er det ifølge retten et spørgsmål, om bestemmelsen er forenelig med princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, beskyttelsen af ejendomsretten samt lighedsgrundsætningen.

3. *Retsforhandlinger for Domstolen*

Forelæggelseskendelsen blev registreret på Domstolens Justitskontor den 24. oktober 1989.

I henhold til artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen er der afgivet skriftlige indlæg af sagsøgeren ved advokaterne Gerd Gorewoda og Hartmut Heinrich, München, af Rådet for De Europæiske Fællesskaber ved ekspeditionssekretær Arthur Brautigam, Rådets Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent Dierk Booß og ved Klaus-Dieter Borchardt, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen den 4. juli 1990 besluttet at henvise sagen til Femte Afdeling i henhold til procesreglementets artikel 95 og at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.

II — Skriftlige indlæg

1. *Første spørgsmål*

a) *Sagsøgeren* har anført, at artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 857/84, som affattet ved forordning nr. 764/89, af de i forelæggelseskendelsen anførte grunde også giver mulighed for at tildele en særlig referencemængde i et tilfælde som det foreliggende, hvor gårdarvingen først har overtaget mælkebedriften efter udløbet af ikke-markedsførings- eller omstillingsforpligtelsen.

b) *Rådet* har bemærket, at der i henhold til artikel 3a i forordning nr. 857/84 er to kategorier af berettigede, som kan gøre krav på tildeling af en særlig referencemængde, nemlig

— producenter, som i sin tid påtog sig ikke-markedsføringsforpligtelsen, og som efter udløbet af denne forpligtelse efter den 31. december 1983 ikke kunne genoptage mælkeproduktionen efter reglerne i forordningerne nr. 856/84 og

857/84, da der ikke fandtes nogen udtrykkelig bestemmelse, som gjorde det muligt at tildele dem en referencemængde, og

— producenter, der i løbet af ikke-markedsføringsperioden helt eller delvis har overtaget den oprindeligt berettigedes mælkebedrift (»overtagere af præmien«), dvs. producenter, som i løbet af ikke-markedsføringsperioden er indtrådt i retsstillingen for en producent, som har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse, og som har overtaget denne forpligtelse i henhold til artikel 6 i Rådets forordning (EØF) nr. 1078/77 af 17. maj 1977 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger (EFT L 131, s. 1).

Den pågældende artikel 3a åbner således ifølge Rådet udtrykkeligt mulighed for, at en arving, der har overtaget bedriften forud for udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen, kan få tildelt en særlig referencemængde. Endvidere tillader artikel 3a, stk. 4, sammenholdt med artikel 7a i Kommissionens forordning nr. 1546/88, at den særlige referencemængde kan overføres ved arv, efter at referencemængden er blevet tildelt den producent, som oprindelig havde påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen, eller endog producentens arving, såfremt denne allerede har arvet den pågældende bedrift i løbet af ikke-markedsføringsperioden.

Ifølge Rådet indeholder artikel 3a imidlertid ikke nogen udtrykkelig bestemmelse for det mellemtilfælde, at den arving, som ønsker at støtte ret på artikel 3a, har overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen (31.12.1983), men før hans forgænger har fået tildelt en referencemængde.

Efter Rådets opfattelse kan man ikke af bestemmelsens tavshed herom drage den slutning, at fællesskabslovgiver har ønsket, at den sidstnævnte situation skal behandles anderledes. Enhver fravigelse af den i artikel 3a fastsatte ordning skal nemlig enten være udtrykkelig hjemlet eller fremstå som nødvendig og utvivlsom ud fra de mål, som forfølges med de pågældende bestemmelser. Det er efter Rådets opfattelse klart, at der i artikel 3a ikke findes nogen udtrykkelig bestemmelse, som udelukker, at en arving under sådanne omstændigheder, som gør sig gældende i den foreliggende sag, kan få tildelt en referencemængde, ligesom en sådan regel heller ikke kan udledes af sammenhængen i bestemmelserne.

Det er således Rådets opfattelse, at en sådan fortolkning så meget mere må afvises, som en ordning, der indskrænker privates rettigheder, af hensyn til retssikkerheden skal fremgå udtrykkeligt af den dispositive del. Derfor må den almindelige bestemmelse i artikel 7 i forordning nr. 857/84 fuldt ud finde anvendelse, således at arvingen principielt har samme rettigheder som sin forgænger.

Denne fortolkning støttes ifølge Rådet yderligere af, at der ikke ses at være saglig grund til at behandle den situation, at en arving har overtaget bedriften, efter at hans forgænger har fået tildelt en særlig referencemængde, og således kan benytte sig af artikel 3a, anderledes end den lignende situation, at en arving har overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden, men før hans forgænger har fået tildelt en referencemængde.

Rådet har derfor foreslået, at det første spørgsmål besvares således:

»Artikel 3a i Rådets forordning nr. 857/84 skal fortolkes således, at den på de betingelser, den fastsætter, også tillader, at der tildeles en særlig referencemængde til en arving, som først har overtaget sin forgængers mælkebedrift efter udløbet af den ikke-markedsføringsforpligtelse, forgængeren havde påtaget sig.«

c) *Kommissionen* finder, at artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 857/84 giver ret til tildeling af en særlig referencemængde for

— de producenter, som selv har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse i henhold til forordning nr. 1078/77, og hvis ikke-markedsføringsperiode er udløbet efter den 31. december 1983 eller den 30. september 1983 (jf. artikel 3a, stk. 1, første led), og

— de producenter, som ganske vist ikke personligt har påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen, men som har overtaget bedriften i løbet af ikke-markedsføringsperioden og herved påtaget sig at opfylde ikke-markedsføringsforpligtelsen i overensstemmelse med artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 1078/77 (artikel 3a, stk. 1, andet led).

Fælles for de to kategorier af producenter er, at der i begge tilfælde er tale om producenter, som har påtaget sig at afstå fra markedsføring, og som herved har haft en berettiget forventning om at kunne genoptage mælkeproduktionen efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden og følgelig har krav på tildeling af en særlig referencemængde.

I lyset heraf skal man ifølge Kommissionen også se artikel 7, stk. 1, i forordning nr. 857/84, hvorefter en referencemængde i tilfælde af en bedrifts salg, bortforpagtning eller overdragelse ved arv overføres helt eller delvis til køberen, forpagteren eller arvingen. Anvendelsen af denne bestemmelse forudsætter, at den bedrift, som skal overdrages, allerede har fået tildelt en særlig referencemængde.

For så vidt angår overdragelse af bedriften ved arv eller på anden måde, der kan sidestilles med arv, reguleres dette ifølge Kommissionen nu klart af artikel 7a i forordning nr. 1546/88, som affattet ved forordning nr. 1033/89, der udtrykkeligt omhandler »den særlige referencemængde, der tildeles på de i artikel 3a i forordning (EØF) nr. 857/84 fastsatte betingelser«. Bestemmelsen forudsætter, at den bedrift, som skal overdrages, allerede har fået tildelt en referencemængde. Under hensyntagen til formålet med fællesskabsbestemmelserne om tildeling af særlige referencemængder må man med den netop anførte situation kunne sidestille den situation, hvor der forud for overdragelsen af bedriften er truffet alle de foranstaltninger, der er nødvendige for at sikre bedriften en særlig referencemængde. Det må herved navnlig kræves, at det godtgøres, at den tidligere producent faktisk havde til hensigt at genoptage mælkeproduktionen og også havde mulighed herfor.

Det skal således efter Kommissionens opfattelse forhindres, at en producent, som har påtaget sig en ikke-markedsføringsforplig-

telse og dermed kan gøre krav på en særlig referencemængde, gør brug af denne ret alene med det formål at øge bedriftens værdi og dermed opnå en højere salgspris eller forpagtningsafgift.

På grundlag af de foreliggende faktiske oplysninger er det Kommissionens opfattelse, at sagsøgerens situation i relation til fællesskabsbestemmelserne om tildeling af særlige referencemængder snarere svarer til situationen for en ung landmand som omhandlet i artikel 3, stk. 1, nr. 2, i forordning nr. 857/84. Som ung landmand kan sagsøgeren i henhold til denne bestemmelse få tildelt en særlig referencemængde af den pågældende medlemsstat. Han har dog ikke krav herpå.

Kommissionen har herefter foreslået, at det første spørgsmål besvares således:

»I medfør af artikel 3a, stk. 1, i Rådets forordning nr. 857/84 af 31. marts 1984, som affattet ved Rådets forordning nr. 764/89 af 20. marts 1989, sker tildeling af en særlig referencemængde til producenter, der ved arv eller på lignende måde først har overtaget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen, i henhold til artikel 7 i forordning nr. 857/84, sammenholdt med artikel 7a i Kommissionens forordning nr. 1546/88 af 3. juni 1988, som affattet ved Kommissionens forordning nr. 1033/89 af 20. april 1989, kun, såfremt bedriften allerede har fået tildelt en særlig referencemængde, eller det fra overdragerens side er godtgjort, at han faktisk havde til hensigt at genoptage mælkeproduktionen og også havde mulighed herfor.«

2. *Andet spørgsmål*

a) *Sagsøgeren* har foretaget en gennemgang af rækkevidden af henholdsvis princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, princippet om beskyttelse af ejendomsretten og lighedsgrundsætningen.

I relation til princippet om beskyttelse af den berettigede forventning har sagsøgeren i første række henvist til, at Domstolen i sine domme af 28. april 1988, Mulder og Von Deetzen, jf. ovenfor, har udtalt, at en fuldstændig og permanent udelukkelse fra at få tildelt en referencemængde for de producenter, som på grund af opfyldelsen af den i henhold til forordning nr. 1078/77 påtagne forpligtelse ikke har leveret mælk i løbet af referenceåret, ikke kunne forudses af disse producenter på det tidspunkt, da de midlertidigt påtog sig forpligtelsen til ikke at levere mælk. Ifølge Domstolen er en sådan virkning følgelig i strid med princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, disse producenter kunne have til, at de bestemmelser, som de underkastede sig, havde begrænsede virkninger.

Sagsøgeren har anerkendt, at det principielt kun er den, der selv har en beskyttelsesværdig forventning, som kan påberåbe sig princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Dette vil med hensyn til genoptagelse af mælkeproduktionen efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden som regel være den, der har påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen. I tilfælde af overdragelse af bedriften ved arv eller på lignende måde efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden indtræder gårdarvingen imidlertid som universalsuccessor i arveladerens rets-

stilling og overtager dermed også dennes beskyttelsesværdige forventning om at kunne genoptage mælkeproduktionen efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen.

Sagsøgeren anser derfor en kvoteordning, som udelukker hans forældre på grund af deres overdragelse af brugsretten til landbrugsbedriften til den kommende gårdarving — der på sin side bliver udelukket, fordi han ikke selv har påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen — for en tilsidesættelse af såvel hans egne som forældrenes berettigede forventninger i relation til bedriften.

Dernæst har sagsøgeren med hensyn til princippet om beskyttelse af ejendomsretten gjort gældende, at arveretten er en integrerende del af den private ejendomsret og som sådan beskyttet af den nævnte grundsætning. Ejendomsretten er sikret i Fællesskabets retsorden i overensstemmelse med de fælles begreber i medlemsstaternes forfatninger.

Konkret medfører det faktiske forbud mod markedsføring af mælk, der skyldes opkrævningen af tillægsafgiften, ifølge sagsøgeren ganske vist ikke, at den pågældende fratages sin ejendom, men brugen heraf indskrænkes i uacceptabel grad. Under alle omstændigheder er reglerne ud fra forholdet mellem mål og midler i strid med proportionalitetsprincippet, da de indebærer, at sagsøgeren afskæres fra at udnytte landbrugsjorden og bedriftens øvrige bestanddele på en rentabel måde, fordi der ikke findes alternative produktionsformer med tilsvarende indtjeningsmuligheder.

Endelig har sagsøgeren i relation til lighedsgrundsætningen anført, at der ikke ses at være nogen rimelig begrundelse for den forskelsbehandling, der ligger i, at arvinger af mælkebedrifter, for hvem arvefaldet er sket i løbet af ikke-markedsføringsperioden, kan få tildelt en særlig referencemængde, mens de arvinger, som først har fået overdraget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsforpligtelsen, udelukkes fra ordningen. En sådan forskelsbehandling er i strid med lighedsgrundsætningen, fordi nogle af de personer, som bestemmelserne gælder for, behandles anderledes end andre, selv om der mellem de to grupper af personer ikke består nogen forskelle af en sådan karakter og med en sådan vægt, at det kunne begrunde en forskellig behandling.

I øvrigt strider det ifølge sagsøgeren mod hele ordningen på den ene side generelt at tillade overførsel af referencemængder og på den anden side udelukke overførsel til kommende gårdarvinger med den begrundelse, at arveladeren har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse.

b) *Rådet* har på baggrund af sit forslag til besvarelse af det første præjudicielle spørgsmål ikke taget stilling til det andet spørgsmål.

c) *Kommissionen* har i sit indlæg behandlet spørgsmålene om, hvorvidt der er sket tilsidesættelse af henholdsvis princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, princippet om beskyttelse af ejendomsretten og lighedsgrundsætningen.

Med hensyn til princippet om beskyttelse af den berettigede forventning finder Kommissionen, at det efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden ikke er muligt at indtræde i en berettiget forventning — heller ikke som led i en universalsuccession — da der på dette tidspunkt ikke længere er tale om en producent, der har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse, hvorfor der heller ikke længere består det fornødne grundlag for en beskyttelsesværdig forventning.

Det er for Kommissionen afgørende for besvarelsen af spørgsmålet, hvilken retlig karakter der skal tillægges muligheden for at kunne genoptage mælkeproduktionen efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden. Der må herved sondres mellem indrømmelse af beskyttede retsstillinger i form af velerhvervede rettigheder (»droits acquis«) og — som noget mindre — det berettigede i forventninger, som først får karakter af beskyttede retsstillinger, når den berettigede disponerer med henblik på at realisere sine erhvervsmæssige muligheder.

Den berettigede forventning, som en producent, der har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse, kan siges at have, har udelukkende relation til muligheden for at genoptage mælkeproduktionen, og den forudsætter endvidere, at den berørte kan godtgøre, at han har til hensigt i bedriften at producere den ønskede referencemængde fuldt ud, og at han også faktisk har mulighed herfor. Man kan følgelig på dette stadium ikke tale om, at der er erhvervet nogen rettighed. Den pågældende producent kan snarere siges at være bragt i en situation, som ganske vist i princippet kan danne grundlag for erhvervelse af en beskyttet retsstilling, der dog stadig forudsætter, at den berettigede foretager de relevante økonomiske dispositioner. Kun således omskrevet vil den berettigede forventning herefter kunne tillægges betydning i forbindelse med overdragelse af bedriften ved arv eller på lignende måde.

Kommissionen har videre anført, at den forelæggende ret tillægger princippet om beskyttelse af den berettigede forventning for stor rækkevidde, når den giver udtryk for, at den berettigede forventning, som den producent, der har påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen, har, også omfatter hans successors genoptagelse af mælkeproduktionen. Den beskyttelsesværdige forventning har udelukkende relation til muligheden for at genoptage mælkeproduktionen for den producent, der selv har fået den berettigede forventning ved at have påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen. Den yderligere forventning om, at denne mulighed uden videre også ville bestå for successoren, fortjener kun retsordenens beskyttelse, såfremt der på grundlag af den beskyttede forventning er disponeret således, at der er opstået en retlig situation, der taler for en sådan overførsel til successoren.

Den omhandlede situation kan efter Kommissionens opfattelse ikke sidestilles med den situation, hvor arvefaldet eller den arvelignende overdragelse sker før udløbet af ikke-markedsføringsperioden. I sidstnævnte situation er det krav, som successoren har på tildeling af en særlig referencemængde, ikke baseret på overdragerens berettigede forventning; der er derimod tale om, at den berørte selv opnår samme retsstilling som en producent, der har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse, og således har et selvstændigt retskrav på tildeling af en særlig referencemængde.

Dernæst har Kommissionen i relation til princippet om beskyttelse af ejendomsretten anført, at den af sagsøgeren anfægtede retstilstand hverken medfører, at han fratages sin ejendomsret, eller at hans muligheder for at udnytte denne indskrænkes på en sådan måde, at det strider mod kernen i ejendomsrettens indhold.

I øvrigt kan en retsstilling kun overgå til successoren i forbindelse med overdragelse af bedriften ved arv eller på lignende måde, beskyttet som en del af ejendomsretten, såfremt den faktisk forelå på tidspunktet for arvefaldet eller overdragelsen. Det krav på at få tildelt en særlig referencemængde, som består for en producent, der har påtaget sig en ikke-markedsføringsforpligtelse, får først karakter af en retsstilling, der er beskyttet som en del af ejendomsretten og kan overføres, såfremt den berettigede — dvs. den producent, som har påtaget sig ikke-markedsføringsforpligtelsen — har truffet de relevante dispositioner, hvilket i denne sammenhæng giver sig udslag i, at det kan godtgøres, at han havde til hensigt at genoptage mælkeproduktionen, og at han faktisk havde mulighed herfor.

Først når den berettigede forventning om muligheden for at genoptage mælkeproduktionen konkret er kommet til udtryk f.eks. ved en ansøgning om en særlig referencemængde eller ved klargøring af produktionsmidlerne med henblik på genoptagelse af mælkeproduktionen, kan der således ifølge Kommissionen opstå en retsstilling, som kan overgå til den, som overtager bedriften ved arv eller på lignende måde.

Hvis der derimod ikke er gjort noget, der peger i retning af et konkretiseret ønske om at genoptage mælkeproduktionen, består den retsstilling, som er erhvervet på grundlag af den berettigede forventning, blot i en mulighed for at få tildelt en særlig referencemængde, som ikke nyder nogen særlig beskyttelse på baggrund af den arveretlige overførsel af ejendomsretten.

Endelig har Kommissionen med hensyn til lighedsgrundsætningen anført, at den forskellige behandling af gårdarvinger, alt efter om arvefaldet er indtruffet før eller efter tildeling af en særlig referencemængde, ikke udgør en ulovlig forskelsbehandling.

Situationen er nemlig, at mens de gårdarvinger, som indtræder i arveladerens retsstilling i løbet af ikke-markedsføringsperioden, har et selvstændigt retskrav på tildeling af en særlig referencemængde, overtager de gårdarvinger, som først har fået overdraget bedriften efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden, bedriften i den retlige tilstand, som den er i på overdragelsestidspunktet. I modsætning til de førstnævnte gårdarvinger, overtager de sidstnævnte navnlig også bedriften uden nogen som helst forpligtelse til at afstå fra markedsføring, og de kan dermed i princippet sidestilles med de producenter, der som unge landmænd ønsker at påbegynde en mælkeproduktion. At anerkende en fra arveladeren afledt ret til tildeling af en særlig referencemængde ville netop i forhold til de sidstnævnte producenter medføre en uberettiget favorisering af gårdarvingerne.

Sammenfattende har Kommissionen foreslået, at det andet spørgsmål besvares således:

»Gennemgangen af sagen har intet frembragt, der kan rejse tvivl om gyldigheden af Rådets forordning nr. 857/84 af 31. marts 1984, som affattet ved Rådets forordning nr. 764/89 af 20. marts 1989.«

M. Zuleeg
Refererende dommer